

Водночас розгляд дефініцій досліджуваних понять, що найбільш повно і точно розкрито у тлумачному словнику [9], засвідчив наступне: “концепція”, що в перекладі з латинської означає розуміння, система, засвідчує певний спосіб розуміння, трактування будь-яких явищ, ...конструктивний принцип різноманітних видів діяльності” [9, с. 633], а “образ” виступає як результат та ідеальна форма відображення предметів і явищ матеріального світу в свідомості людини” [там само, с. 920].

У зв'язку з цим, не заперечуючи підходів інших науковців до вживання понять “Я-образ” та “Я-концепція”, ми підтримуємо підхід Р. Бернса та його прихильників, що імпонує своєю переконливістю і логічністю. Адже, термін “концепція”, який трактується як система, є ширшим і фундаментальнішим порівняно з терміном “образ”, що стосується уявлень, тобто складової цієї системи.

Отже, на основі аналізу стану досліджуваної проблеми у психологічній було встановлено наступне співвідношення понять “Я-концепція” та “Я-образ”, якого ми дотримуватимемося у подальших наукових пошуках. “Я-образ” є когнітивною складовою “Я-концепції” особистості, виступаючи системою уявлень особистості про власне “Я”. Тоді як у складі “Я-концепції” такі уявлення поєднуються з їх емоційною оцінкою та поведінковою реакцією.

Вельми цікавою є проблема співвідношення понять професійної “Я-концепції” та “Я-образу”, а також вивчення психологічних особливостей їх становлення у майбутніх фахівців різних галузей, зокрема медичної, на етапі їх навчання, що й стане предметом наших подальших наукових пошуків.

Використана література:

1. Бернс Р. Развитие “Я-концепции” и воспитание / Р. Бернс ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
2. Боришевский М. И. Теоретические вопросы самосознания личности / Психологические особенности самосознания подростка / М. И. Боришевский. – К. : Вища школа, 1980. – С. 5-38.
3. Гошовський Я. О. Становлення образу Я в підлітків школи-інтернату в умовах депривації батьківського впливу : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Я. О. Гошовський. – К., 1995. – 177 с.
4. Дмитрова Т. В. Образ “Я” як регулятор міжособистісних стосунків у ранній юності : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Т. В. Дмитрова. – К., 1993. – 186 с.
5. Кон И. С. Открытие “Я” / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
6. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности / Ю. М. Орлов. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
7. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; пер. с англ. ; общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. – М. : Издательская группа “Прогресс”, “Универс”, 1994. – 480 с.
8. Столин В. В. Исследование эмоционально-ценностного отношения к себе с помощью методики управляемой проекции / В. В. Столин // Психологический журнал. – 1981. – Том 3. – С. 104-117.
9. Советский энциклопедический словарь / [сост. А. М. Прохоров, М. С. Гиляров, Е. М. Жуков и др.]. – М. : Изд-во “Советская энциклопедия”, 1982. – 1600 с.
10. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани / сокр. пер. с англ. В. Б. Ольшанского ; общ. ред. и послесл. Г. В. Осипова. – М. : Прогресс, 1969. – 535 с.

Аннотация

В статье представлены результаты теоретического анализа основных психологических исследований, посвященных проблеме соотношения понятий “Я-концепции” и “Я-образа”.

Annotation

In this article presents results of theoretical analysis of main psychological research devoted to problem of the contrast between concept “Self-conception” and “I-image”.

УДК 165.243; 111.32; 141.319.8; 141.311

Шкіль Л. Л.

РОЗУМІННЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ АРНОЛЬДА ГЕЛЕНА

Засновник Німецької класичної філософії Іммануїл Кант був переконаний, що основне завдання філософії полягає в тому, щоб дати відповідь на питання – “Що таке людина?”. Його послідовники активно продовжували працювати над його розв'язком. Можна сміливо стверджувати, що актуальність цього питання втратить своє значення хіба що зі зникненням останньої *Homo sapiens*.

Продовжив свої роздуми над цим непростим питанням й німецький філософ Арнольд Гелен, один із співзасновників філософської антропології. Однією з найголовніших його робіт є його відома книга “Людина, її природа і місце в світі” (1940 р.). У своїй філософсько-антропологічній концепції людину він називає недосконалою істотою і обґрунтовує це твердження тим, що у порівнянні з тваринами людина має менше інстинктів та засобів виживання і не може вести тільки природне існування, людина не закріплена в своїй біологічній організації.

Специфічна людська біологія робить людину відкритою світу. Щоб вижити, людина, на думку Гелена, повинна діяти, недосконалість є джерелом людської активності, діяльності по створенню культури, що компенсує споконвічну біологічну неповноцінність людини. Вона сама обирає способи пристосування,

перетворюючи природу згідно зі своїм задумом. Саме культура компенсує, – вважає А. Гелен, – природну недостатність людини. З приводу цього він писав: “Те, що людина є істота дисципліни і що вона – в з’ясованому тепер сенсі – створює культуру, відрізняє її від будь-якої тварини і одночасно її визначає, бо це має силу, без виключення, завжди і всюди, куди тільки досягає наш досвід. Немає тварин, що живуть передбачливою діяльною зміною стихійної природи, немає тварин, що мають моральність і самодисципліну” [1, с. 164]

При цьому культура в його розумінні – не є щось внутрішнє, невіддільне від людини, це всього лише тло, щось зовнішнє, що існує саме по собі. Так, наприклад, А. Гелен стверджує, що техніка компенсує недосконалість людини в її відношенні до природи, техніка – це гігантська машина, що вимагає життя і його руйнує.

Найважливішу роль в поведінці людини, на думку Гелена, відіграють біологічні механізми, інстинкти агресивності і взаємності. Оскільки людина в силу своєї “недосконалості” є нестабільною істотою, то в природі вона незмінно протидіє іншій людині. Культура (держава й інші соціальні інститути) знімає надлишок прагнень людини, частково нейтралізуючи цю ворожість людини до інших людей.

Гелен розвиває думку про те, що людина обтяжена потребою вирватися з-під тиску ззовні (світу культури), ця потреба закладена в ядрі її конституції. Однак світ культури (різного роду соціальні інститути) рішучим чином проти діє цьому.

Арнольд Гелен вважав, що історія, суспільство та його встанови – це форми доповнення біологічної недосконалості людини, які реалізують її напівінстинктивні спрямування. Але він заперечує положення про історичний характер процесу руйнування системи інстинктів у людини, вважаючи цей процес одвічною і органічною характеристикою природи людини. Арнольд Гелен намагався довести, що саме в антисуспільній та протиприродній поведінці людини і утверджується її родова суть, становлення родової суті розриває зв’язок з природними передумовами антропосоціогенезу.

Людина – діюча істота, що активно формує своє місце існування. У цій активності людина і створює культуру, як засіб власного виживання. Тому важливе місце в антропологічній теорії Гелена відводиться і питанню про те, як виживає людина. На його думку, життя людських співтовариств регулюється декількома основними інстинктами (він називає їх також соціальними регуляторами). Ці інстинкти є і в тварин, і в людей, і вони піддаються об’єктивному біологічному опису. А. Гелен виділяє три основних регулятори-інстинкти: інстинкт турботи про потомство; інстинкт милування перед квітучим життям і жаль перед життям що гине; інстинкт безпеки.

У результаті впливу цих інстинктів у людини формується три етоси біологічного походження, що визначають солідарність чи конфліктність громадського життя людей. Так, наприклад, з інстинкту турботи про потомство виростає ідеологія гуманізму, а з інстинкту милування і жалю – етика споживання. З інстинкту безпеки виникає держава, формується етика “закону і порядку”. Соціальний стан людини, вважає Гелен, багато в чому визначається видом того чи іншого інстинкту, його розвитком. Так, наприклад, породжена інстинктом милування, етика споживання спочатку була властива тільки буржуа; тепер же її прийняли практично всі інші соціальні групи, а із синтезу ідеології гуманізму – поглядів інтелектуалів і етики споживання – виникає ідея соціалізму. Таким чином, у філософсько-антропологічній теорії Гелена можна бачити як “біологічна недосконалість” людини визначає і її саму і її соціальне життя.

А. Гелен вважає, що “досить одного погляду на історію і сучасність, щоб побачити інтенсивність людської діяльності, що повністю перетворює вигляд Землі, настільки неописовно, що і з цього боку підтверджується враження, яке кожному знайома на власному досвіді: ця діяльність далеко виходить за межі того, що вимагалось б для простого продовження і збереження життя. Людину прямо-таки тягне за межі простого біологічного мінімуму потреб. Сюди додається те, що звершення, за допомогою яких самозберігається людина, мають тривалий характер, вони не залежать від періодичних ритмів природи, і, відповідно до зробленого вище спостереження, що органічні потреби входять в спонукання до дій, немає ніякої специфічно значимої періодичної ритміки цих елементарних спонукань. Періодичність інстинктів внесла б велику дисгармонію в постійно діяльну істоту” [2, с. 197].

Отже, з поглядів А. Гелена випливає, що в людині ніби на підсвідомому, якомусь генетичному рівні закладено прагнення опанувати природу, підкорити її собі, вийти за її межі. Мабуть з цим і були пов’язані дослідження космосу, прагнення побачити на власні очі інші планети та переконатися у тому, що ми у цьому світі – єдині розумні істоти, які наділені свідомістю.

Використана література:

1. Гелен А. О систематике антропологи / Арнольд Гелен // Проблема человека в западной философии – М.: Наука, 1988 – С. 152-202.
2. Там само.

Аннотація

Данное исследование посвящается проблеме понимания человека в философско-антропологической концепции немецкого философа XX века Арнольда Гелена.

Annotation

This research is dedicated to the problem of understanding of human in philosophical-anthropological conception of the German philosopher XX centuries of Arnold Gehlen